УДК 811. 111’06:1

Зербіно А. Д.,
Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів

СПЕЦИФІКА ТИПОЛОГІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ *ЗГОДИ / НЕЗГОДИ* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті коротко проаналізовано сучасний стан вивчення проблеми мовленнєвих актів згоди / незгоди. Досліджено корпус мовленнєвих актів згоди / незгоди, складений на основі творів сучасної англійської та американської художньої літератури, що налічує 1132 одиниці. На основі власних досліджень розроблено класифікацію мовленнєвих актів згоди / незгоди в сучасній англійській мові.

Ключові слова: *мовленнєві акти згоди / незгоди, ілокутивна сила, експліцитні (прямі або буквальні) мовленнєві акти, імпліцитні (непрямі або небуквальні) мовленнєві акти, пропозиційний зміст, реактивні мовленнєві акти.*

В статье кратко проанализировано современное состояние изучения проблемы речевых актов согласия / несогласия. Исследован корпус речевых актов согласия / несогласия, составленный на основе произведений современной английской и американской художественной литературы, который насчитывает 1132 единицы. На основе собственных исследований разработана классификация речевых актов согласия / несогласия в современном английском языке.

Ключевые слова: *речевые акты согласия / несогласия, иллокутивная сила, эксплицитные (прямые или буквальные) речевые акты, имплицитные (прямые или небуквальные) речевые акты, пропозициональный смысл, реактивные речевые акты.*

The article provides a brief discussion of the present state of research of the speech acts of agreement / disagreement. The corpus of speech acts of agreement / disagreement, which comprises 1132 units, was compiled on the basis of modern English and American fiction. On the basis of personal investigations the classification of speech acts of agreement / disagreement in modern English has been developed.

Key words: *speech acts of agreement / disagreement, illocutionary force, explicit speech acts, implicit speech acts, proposition, reactive speech acts.*

Питання згоди та незгоди як ключових понять в загальнолюдському мовленнєвому контакті між мовцем і слухачем, проблематика їх вираження та труднощі їх мовної реалізації обговорювались та продовжують обговорюватись не лише в наукових працях лінгвістів, але й філософів (Е. Бенвеніст [5], Н. Д. Арутюнова [3], Ю. Д. Апресян [2], В. В. Петров, В. Н. Переверзєв [14], Т. Г. Винокур [7], Д. Девідсон [10], Дж. Остін [12], Т. В. Булигіна [6], А. Д. Шмельов [6], В. Г. Гак [9], І. М. Кобозева [11], Н. І. Лауфер [11], Л. А. Азнабаева [1], K. J. Hintikka [20] та ін.). Висловлювання зі значенням згоди / незгоди представлені в різних видах текстів,

© Зербіно А. Д., 2011

що обумовлює зацікавлення лінгвістів вивченням властивостей та функцій даних висловлювань. Вони вивчались та вивчаються на матеріалі англійської, французької, німецької, російської та інших мов, а також в порівняльному плані. Всі вчені, що займались вивченням даних мовних явищ, зійшлись на думці, що:

– по-перше, базовою формою конструкції згоди і незгоди є діалогічна єдність;

– по-друге, категорія згоди і незгоди служить для вираження прийняття або неприйняття точки зору свого співрозмовника;

– по-третє, в семантичному плані в даній категорії відображається модальна оцінка висловлювання партнера з комунікації з точки зору відповідності і невідповідності дійсності.

Аналіз робіт, присвячених проблемі вивчення концептів згоди / незгоди показує розмаїття підходів до її вирішення.

Визначенням місця мовленнєвих актів згоди / незгоди в загальній системі мовленнєвих актів займались Г. Р. Восканян при вивченні комісивних висловлювань та С. А. Теріхов при вивченні конфронтаційних аргументативних актів [8, с. 16]. Г. Р. Восканян відносить мовленнєвий акт *згоди / незгоди зробити щось* до комісивів. Він ділить згоду на 1) об'єктивовану, що з'являється у відповідь на: а) розпорядження, б) веління, в) офіційне прохання і 2) суб'єктивовану, що йде у відповідь на: а) побутову вимогу/веління, б) прохання, в) благання. С. А. Теріхов при розгляді місця конфронтаційних мовленнєвих актів в класифікації мовленнєвих актів відносить їх до комісивів, які використовуються для неприйняття точки зору партнера з комунікації або відмови здійснити те, що виражене в пропозиції мовленнєвого акту [8, с. 16].

Серед російських дослідників Л. Л. Нейленко виявляє корпус засобів вираження згоди, який представляється прямономінативними і непрямономінативними способами позначення згоди [13]. Дослідниця робить спробу надати прагмалінгвістичне пояснення різних конверсаційних засобів вираження згоди в англійській мові. Н. А. Храмова досліджує дієслова схвалення та згоди в англійській мові та за допомогою фреймового підходу виявляє певні семантичні та синтагматичні особливості даних дієслів [17]. Вивченню функціонально-семантичного поля "згоди" з ономасіологічної позиції в англійській мові присвячена дисертація Т. П. Щедриної [18]. В ній здійснюється спроба виявити мовні категорії представлення концепту "згода", основною рисою якого є "позитивна реакція на репліку співрозмовника". На основі аналізу двочленних діалогічних єдностей дослідниця виділяє п'ять мікроконцептів згоди: дозвіл, покора, домовленість, визнання істини, схожість точок зору.

І. М. Рудик здійснює спробу дослідити висловлювання зі значенням згоди / незгоди як окремих мовленнєвих актів [15]. В межах дисертаційного

дослідження проаналізовано лише типізовані, рекурентні висловлювання та вільномодельовані структури зі значенням згоди / незгоди. Проте аналіз досліджень в даній області засвідчив відсутність існування єдиної концепції щодо вивчення мовленнєвих актів згоди / незгоди у сучасній англійській мові, відсутність єдиної комплексної класифікації мовних засобів вираження згоди / незгоди. Усі ці факти дають нам підставу для подальшого вивчення та проведення власного дослідження мовленнєвих актів згоди / незгоди у сучасній англійській мові. Тому розглядаючи різні підходи до вивчення згоди / незгоди, ми поставили собі за мету розглянути згоду та незгоду у сучасній англійській мові як мовленнєві акти і систематизувати дане явище.

Метою нашого дослідження було розроблення власної класифікації мовленнєвих актів згоди / незгоди у сучасній англійській мові. На основі проведеного аналізу англійської та американської художньої літератури останніх десятиліть [1-16] було укладено корпус мовленнєвих актів згоди / незгоди, який налічує 1132 одиниці.

В процесі дослідження ми модифікували класифікацію мовленнєвих актів представлену українським лінгвістом та науковцем О. В. Яшенковою [19]. Отже, за кількістю ілокутивних сил ми виділяємо *прості* (мають лише одну ілокутивну силу, наприклад: згода-згода, незгода-незгода) та *гібридні* мовленнєві акти згоди / незгоди (поєднують ілокутивні сили двох різних мовленнєвих актів: згода-схвалення, незгода-докір та ін.). Прикладом простого мовленнєвого акту служить наступний комунікативний акт, в якому ми зустрічаємо одночасно два простих мовленнєвих акти як незгоди так і згоди:

‘Terrorism. What is it?’ ‘Killing innocent people?’ a student ventured. ‘*Incorrect*. Death is only a byproduct of terrorism’. ‘To cause terror?’ ‘*Concisely put*’. [1, с. 201].

Наступний комунікативний акт містить приклад гібридного мовленнєвого акту згоди, який поєднує ілокутивні сили двох мовленнєвих актів згоди та підтвердження:

‘Maybe Axelle will fire you, and I can save you from a terrible fate’. But they both fell silent as they saw the skyline of New York and the Statue of Liberty as they sailed slowly in. ‘It’s beautiful, isn’t it?’ ‘*It is*’. She nodded happily. She had paid homage to the past, and now she was looking at the future again [12, с. 316].

За способом вираження виокремлюємо *експліцитні (прямі або буквальні)* та *імпліцитні (непрямі або небуквальні)* мовленнєві акти згоди / незгоди. Аналізуючи експліцитні (прямі, буквальні) мовленнєві акти згоди / незгоди, ми виявили, що вони виходять з буквального змісту речення. Їх ілокутивна формула безпосередньо співвідноситься з локуцією висловлювання, тобто з пропозиційним змістом висловлювання. Прикладом вираження експліцитної (прямої) згоди в міжособистісному спілкуванні, тобто

діалогічному мовленні є: She gave a self-deprecating shrug. 'I *agree* with you about it being courteous to dress up, Dr. Hughes, but I ran out of time to change'. [14, с. 97] Прикладом вираження експліцитної (прямої) незгоди у комунікативному акті є: 'No, I *disagree*. I don't think it would be the right thing to do'. [9, с. 156] / 'I really *object to* being charged for parking'. [4, с. 67].

Такі мовленнєві акти згоди / незгоди, в яких інтенція мовця відрізняється від значення його висловлювання ми називаємо імпліцитними (непрямими, небуквальними). За визначенням Л. Р. Безуголої "імпліцитні мовленнєві акти – це мовленнєва взаємодія комунікантів у дискурсі, в процесі якої ними конструюються імпліцитні смисли. Інакше кажучи, це такі мовленнєві акти, в яких під час інтендування адресантом і виведення адресатом мовленнєвого смислу переосмислюється один або кілька його компонентів" [4, с. 60]. Подані нижче приклади демонструють застосування імпліцитної згоди: 'Shall we go in, Webster?' Dr. Webster smiled grimly. '*Do I have a choice?*' [14, с. 28] / 'There's a lot of misery in old age'. '*Jim being the perfect example*,' Jonathan said dryly. [13, с. 99] / Прикладом вираження імпліцитної незгоди може бути: 'I'd say you're at least seventy-five per cent Welsh, Mr. Trent'. '*That's rubbish*,' said the other man crossly. [13, с. 91] / 'He's a psychiatrist. He doesn't judge people on appearance'. Her face lit with amusement. '*Everyone does, Charlie. It's how the world works*. [11, с. 68] / 'She really is a remarkable girl'. '*Remarkable?*' Janny said. '*I'd hardly call her that*'. [9, с. 299].

За структурою мовленнєві акти згоди / незгоди поділяємо на: *прості*, які актуалізуються одним простим реченням та *складні* мовленнєві акти, які утворюються з простих. Наприклад простий мовленнєвий акт згоди, що складає одне висловлювання утворене лише з підмета та присудка:

'Lingua pura. What else would it be?' 'All I know is that lingua pura refers to something other than Italian. Math seems logical'. '*I agree*'. [1, с. 242].

Наступний комунікативний акт є прикладом складного мовленнєвого акту незгоди, який складається з трьох простих висловлювань:

'But…' sobbing now, shoulders slumped in hopelessness. 'Who are you? You don't even know me…' '*Not true*, Lara,' he whispered, studying her anguish in the way as an imperious chess master examines his defeated opponent's face. '*I know everything about you. Everything in the world*'.[4, с. 9].

За формою реалізації мовленнєві акти згоди / незгоди, як і будь-які інші, можуть бути *усно-мовленнєві*, *писемно-мовленнєві* та *оборотні* (можуть бути як в усному, так і в писемному мовленні).

За позицією в дискурсі мовленнєві акти згоди / незгоди ми відносимо до *реактивних* (або називаємо їх репліками-реакціями), оскільки вони завжди є реакцією на певні мовленнєві дії адресанта. Наприклад:

'I can find it without you'. '*An arrogant thought*'. [1, с. 455].

За типом інтерактивності мовленнєві акти/незгоди можуть бути як *односторонні* (не потребують негайного зворотного зв'язку) так і *коопе-*

ративні (мають на меті викликати негайну реакцію співрозмовника). В наступному прикладі мовець лише подає свою згоду з висловлюванням адресанта і не має собі на меті викликати зворотну реакцію співрозмовника, таким чином цей комунікативний акт служить нам прикладом одностороннього мовленнєвого акту згоди:

‘I knew moving house was supposed to be a stressful experience, but I wasn’t expecting this’. ‘*Well*,’ said Jessie, stung, ‘*neither was I*’. [9, с. 26].

Поданий нижче приклад демонструє кооперативний мовленнєвий акт згоди. Мовець спочатку використовує стверджувальну синтаксичну конструкцію ‘Yes’, а потім речення-доповнення, яким він має намір зацікавити співрозмовника та викликати в нього відповідну реакцію:

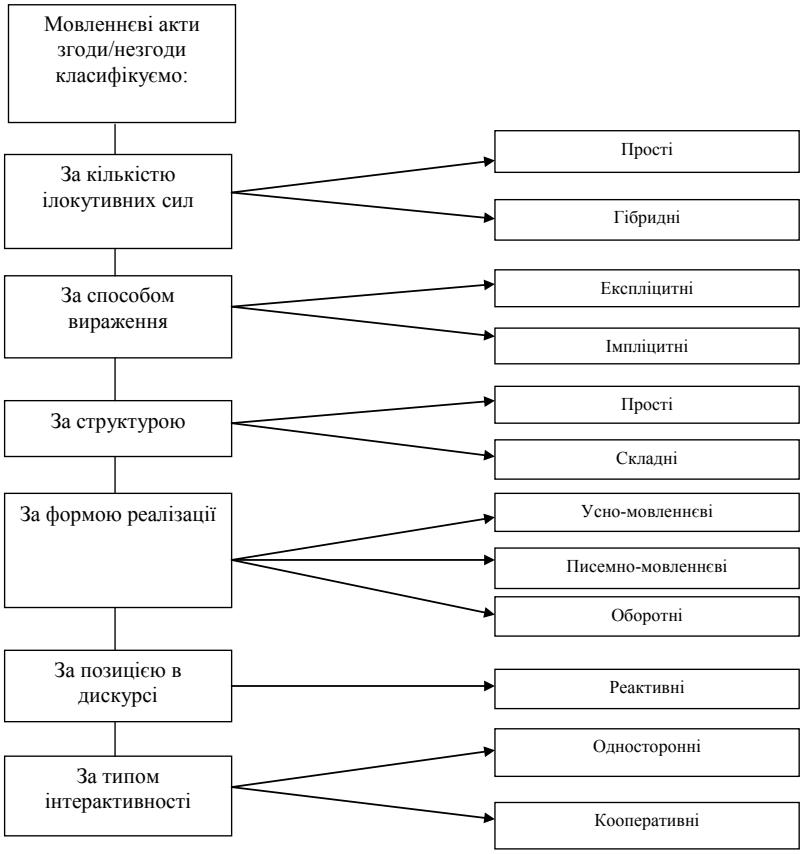

Рис. 1. Класифікація мовленнєвих актів згоди / незгоди у сучасній англійській мові

‘Wow! What a new stylish haircut you’ve got!’ ‘*Yes, I’ve found a new hairdresser. By the way he’s not that expensive*’. ‘Oh, really? Will you give me his number?’ [2, с. 236]

Таким чином ми вважаємо доцільним класифікувати мовленнєві акти згоди / незгоди у сучасній англійській мові за: кількістю ілокутивних сил, способом вираження, структурою, формою реалізації, позицією в дискурсі та типом інтерактивності. Такий підхід, на нашу думку, дає можливість більш поглибленого та ґрунтовного аналізу даних комунікативних одиниць.

Література:

1. Азнабаева Л. А. Принципы речевого поведения адресата в конвенциональном общении / Л. А. Азнабаева. – Уфа: изд. Башкирск. ун-та., 1998. – 182 с.

2. Апресян Ю. Д. Перформативы в грамматике и словаре / Ю. Д. Апресян // Известия Академии наук. Серия литературы и языказ. – 1986. – Т. 45, № 3. – С. 208-223.

3. Арутюнова Н. Д. К проблеме функциональных типов лексического значения / Н. Д. Арутюнова // Аспекты семантических исследований. – М.: Наука. 1980. – С. 156-249.

4. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі/ Л. Р. Безугла. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.

5. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974. – 447 с.

6. Булыгина Т. В., Шмелев А. Д. Оценочные речевые акты извне и изнутри / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмельов // Логический анализ языка. Язык речевых действий. – М.: Наука, 1994. – С. 49-59.

7. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий: Варианты речевого поведения / Т. Г. Винокур. – М.: Наука, 1993. – 185 с.

8. Восканян Г. Р. Структура, типы, контексты функционирования комиссивных и эмфатических ассертивных высказываний в современном английском языке: автореф. дис. канд. на соискание ученой степени канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Г.Р. Восканян – Пятигорск, 1985. – 16 с.

9. Гак В. Г. Речевые рефлексы с речевыми словами / В. Г. Гак // Логический анализ языка. Язык речевых действий. – М., 1994 – С. 6-10.

10. Дэвидсон Д. Об идее концептуальной схемы / Д. Дэвидсон // Аналитическая философия: Избранные тексты. – М.: изд. МГУ, 1993. – С. 144-159.

11. Кобозева И. М., Лауфер Н. И. Интерпретирующие речевые акты / И. М. Кобозева, Н. И. Лауфер // Логический анализ языка. Язык речевых действий. – М.: Наука, 1994. – С. 63-71.

12. Остин Дж. Значение слова / Дж. Остин // Аналитическая философия: Избранные тексты. – М.: изд. МГУ, 1993. – С. 105-121.

13. Нейленко Л. Л. Семантико-прагматические свойства высказываний со значением согласия (на материале английского диалога): автореф. дис. канд. на соискание ученой степени канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Л. Л. Нейленко – Пятигорск, 2004. – 16 с.

14. Петров В. В., Переверзев В. Н. Прагматика: формальная репрезентация или логическая модель? / В. В. Петров, В. Н. Переверзев // Логический анализ языка. Проблемы интенсиональных и прагматических контекстов. – М. : Наука, 1989. – С. 227-241.

15. Рудик І. М. Комунікативно-прагматичні типи висловлювань зі значенням згоди/незгоди в сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. М. Рудик – Харків, 2000. – 16 с.

16. Терихов С. А. О социальном аспекте речевого взаимодействия в коммуникативном контексте / С. А. Терихов // Материалы Междунар. науч. конф. “Классическое лингвистическое образование в современном мультикультурном пространстве” , посв. 65-летию Пятигор. гос. лингвист. ун-та. – Пятигорск : PGLU, 2004. – С. 147–149.

17. Храмова Н. А. Глаголы одобрения и согласия в английском языке (Семантический, синтагматический, морфологический аспекты): Дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Н. А. Храмова – Санкт-Петербург, 2003. – 188 с.

18. Щедрина Т. П. Функционально-семантическое поле “согласие” в современном английском языке: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Т. П. Щедрина – Одесса, 1984. – 16 с.

19. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник / О. В. Яшенкова. – К.: Академія, 2010. – 312 с.

20. Hintikka K. J. Knowledge and belief: An introduction to the logic of the two notions / Hintikka K.J. – Ithaca, 1962. – 158.

Список ілюстративного матеріалу

1. Brown D. Angels and Demons. – Great Britain, 2001. – 620 p.
2. Bushnell C. Lipstick Jungle. – London, 2006. – 432 p.
3. Bushnell C. Trading up. – London, 2003. – 548 p.
4. Deaver J. The Blue Nowhere. – London, 2001. – 430 p.
5. French N. The Safe House. – London, 2008. – 264 p.
6. Ishiguro K. The Remains of the Day. – New York, 1990. – 245 p.
7. Kernick S. Relentless. – London, 2006. – 479 p.
8. MacDonald S. Come Away With Me. – London, 2007. – 467 p.
9. Mansell J. Head Over Heels. – London, 1988. – 346 p.
10. Mortimer J. Felix In The Underworld. – U.K., 1998. – 301 p.
11. Redfield J. The Celestine Prophecy. – Great Britain, 1994. – 282 p.
12. Steel D. Zoya. – London, 1994. – 422 p.
13. Walters M. Disordered Minds. – London, 2004. – 594 p.
14. Walters M. The Chameleon’s Shadow. – London, 2008. – 527 p.
15. Walters M. The Ice House. – London, 1993. – 430 p.
16. Weisberger L. Chasing Harry Winston. – London, 2008. – 280 p.